

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1,50 din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 1. marca 1940

Upravištvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Poštočkovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadruga tiskarna (M. Blejčec) v Ljubljani

Doktor Puc na predvečer novega delovanja

Dopisniku »Politike« je izjavil g. dr. Puc po vrnitvi (v Ljubljano): »O uspehkih razgovora (z radikali glavnega odbora v Belgradu) vam ne smem trenutno ničesar povedati. Vtisk imam in tudi sicer se pričakuje, da bo stranka dovoljena v najkrajšem času. Sele po uradnem dovoljenju stranke se bo začelo bolj živo delo na področju in s tem v zvezi tudi ureditev stranke v krajih izven Srbije. Dokler pa tega dovoljenja še ni, se ne bo začela v Sloveniji nobena organizacija, toda takoj potem nameravam jaz s svojimi prijatelji začeti živahno zbiranje radikalnih vrst v Sloveniji in združiti po možnosti vse napredne sloje v vrstah radikalne stranke. Že pred leti sem na željo pokojnega Nikole Pašića prevzel nalogo, da zberem v Sloveniji napredne sloje v radikalno stranko, ali ta namen ni mogel takrat uspeti zaradi nerazumevanja nekih mlajših naprednjakov. Mislimo, da moramo imeti tesne zveze s Srbijo, in naravno je, da so radikali kot najmočnejša srbska stranka najboljša podstava za te tesne zveze. Pričakujem, da bo po odobritvi strankinih pravil naša akcija v Sloveniji naltela na zelo dober odziv.«

Iz »Politike« z dne 26. februarja 1940.

Predstoječi navedek je kolikor mogoče dobeseden prevod. Zato prosim oprostjenja, če zrcali tudi prevod tisti značilni radikalni politični slog, ki odlikuje govore izraznikov te stranke. Če predem takoj na stvar, moram ugotoviti, da se šteje dr. Puc za radikala glavnega odbora in za njegovega političnega delegata v Sloveniji. Radikalna stranka, utelešena v osebi dr. Puca, hoče imeti v Sloveniji med Slovenci postojanke ter čaka samo na varnejši trenutek, da se uredi.

Kaj pomeni radikalna stranka? To vedeti je potrebno, ko vabi dr. Puc Slovence v njeno naročje. Povedati hočem najprej, kaj vidimo mi v njej in nato, kaj poudarja o njenih lasinostih dr. Puc.

Ob svoji ustanovitvi je bila radikalna stranka Svetožarja Markovića stranka malomeščanske levice in opozicije proti Obrenovićem. Privzela je v program zahteve s socialističnim videzom. Zaradi vedno večje nepriljubljenosti Obrenovićev je žela svoje glavne uspehe po njih padcu, kajti včlenjenost v radikalno stranko je takrat pomenilo obenem izraz pripadnosti k novemu redu. Imela je v začetku dobre voditelje, ideologe in politične praktike: Pačuja, Protića, Ljubo Jovanovića in Pašića, ki je nazadnje vprav zaradi taktične spretnosti, v katerih sploh ni bilo več ideologije, prerasel vse ostale in jih tudi preživel. Kot morena iz ledene dobe živi iz tega pokolenja še Stanojević, obdan z žarom odklanjanja vsakterega ministrstva ali udeležbe v vladah. Od leta 1905, naprej, posebno pa po letu 1918, je bila radikalna stranka do danes vselej tako ali tako na vladi, ker so bili presledki, v katerih ni bila na vladi, tako kratki, da ne štejejo. Že samo ta okolnost bi zadoščala in ne bilo bi treba, da so ideologi z ideologijo iz stranke povsem izginili, da predstavlja danes radikalna stranka močino, a zgolj oblikovno izročilo in da je med njeno besedo ali programom in med njenim delom ali resnico nepremostljiv prepad. Radikalna stranka obstaja danes iz voditeljev, ki so iz vrst visoke buržuazije, veleposestev, visokega uradništva, veletrgovstva in financ, in z izročilom privezanih kmečkih plasti, katerih bistvo je konservativnost, pa tudi nevednost. Sloji, ki so v mladih letih radikalne stranke dotekali v njo, se zbirajo danes čisto drugje, tako da nima današnja radikalna stranka z ono prejšnjo nobene druge zveze, kakor svoje ime in izročilo.

Za nas ni dvoma, da ta stranka po svojem bistvu ni niti napredna, niti izvensrbijanska. Ona torej niti ni srbska glede na narodno ozemlje Srbov, temveč po svojem značaju stranka, ki se zbira med Srbi v bivši Srbiji. Na tem ne spremeni prav nič okolnost, da so se ji po letu 1918, obesili iz prečanskih krajev natančno tisti družbeni sloji, ki so že vnaprej vedeli, da v domačem kraju iz lastne moči niso imeli zaslombe.

Sporodno s preraščanjem taktičnega delovanja stranke nad programskim delom se je v stranki razvijala tudi pestrost »garnitur«, katerih ima radikalna stranka danes nič koliko. Vselej je po tem ovinku vendarle ona na vladi, pa naj se njena »garnitura« imenuje tako ali drugače. Odločilni voditelji JNS so bili radikali: Uzunović, Srškić, Maksimović; odločilni voditelji JRZ so bili ali so radikali: Stojadinović, Janković, Cvetković. Stanojević je bil celo pet mesecev dejanski predsednik JRZ. Radikalna stranka nosi dejansko odgovornost za »vidovdanski parlamentarizem«, za šestojanuarsko diktaturo, za »ustavno stanje 3. septembra«, za delovanje JNS in za dobo JRZ, sočasno pa si prizadeva, da v očeh javnosti ne bi nosila te odgovornosti. Saj se je razglasila za »avtentično« radikalno skupino vodstva vselej tista, ki je bila v danem trenutku izven vlade. Seveda je treba k »dejanski« odgovornosti radikalne stranke za preteklost do danes še vedno pripomniti, da s tem nikakor ni odstranjena soodgovornost izvensrbijanskih sodelavcev ene ali pa druge »garniture« radikalov, sodelavcev, ki so pritekali k radikalom po ozadju v domačem kraju: na Hrvaškem, v Bosni, v Sloveniji, za protisluogo pa vzdrževali zlasti finančno oblast radikalov v vsej državi.

Tako gledamo mi na radikalno stranko. Prepričani smo, da ne gledamo krivo. Dr. Puc je drugačnega mišljenja ali se najmanj dela tako. Razglasil je, da ima nalogo, da v imenu glavnega odbora izvede vnovično ureditev in utrditev radikalne stranke v Sloveniji, in sicer — to bodi poudarjeno — ne mogoče med tukaj bivajočimi Srbijanci, temveč med domačim, slovenskim življem. V njegovi razglasitvi, navedeni zgoraj, ne vidimo nič novega. Že po prevratu so slovenski »narodni naprednjaki« z dobrim nosom poskušali izvesti fuzijo »narodno-napredne stranke« z radikalno. Ali Pašić je imel še boljši nos. Za oblast radikalne stranke v Sloveniji mu ni bila potrebna maloštevilna skupina nekih »liberalcev« po malih mestih Slovenije, temveč stranka z množično podstavo. Tudi ni mogel Pašić doumeti, zakaj naj bi se vezal v elementi, ki se strukturno tako odlično ujemajo s sloji srbske demokratske stranke. In tako so morali »narodni naprednjaki«, ki so se že šteli za srečne dediče prevrata in prehoda iz katoliške Avstrije v državo s pretežno pravoslavnim življem, ugrizniti v fuzijo z demokratsko stranko, ki je bila pač druga najmočnejša srbska, a na žalost ne najmočnejša stranka, medtem ko je Pašić polagoma pripravljaval povečanje radikalne stranke s tistimi elementi v pre-

čanskih krajih, ki strukturno in množično ustrezajo radikalni in ki so zaradi tega veliko bolj sposobni služiti njegovi taktiki za utrditev neodpravljljive oblasti radikalne stranke v novi državi. Prišlo je do blejskega pakta, ki se je v drugačni obliki z blagoslovom Stanojevića ponovil l. 1935.

Dr. Puc obeta, spraviti »vse napredne sile« v Sloveniji v radikalno stranko. Že enkrat je to poskusil — in dr. Puc bi ne bil niti dr. Puc niti radikal, če se ne bi skliceval na mrivega Nikolo Pašića — pa ni šlo, ker mu je nagajal dr. Žerjav. Res napredne sloje Slovenije je pa mogoče privzeti samo v napredno stranko. Ne glede na izpodnašanje smisla sporazumske politike v jedru, katero izpodnašanje obstaja v tem, da naj se srbijske stranke povečajo za pripadnike v prečanskih krajih in izpodrinejo domače in samostojno nastale, se bori in se bo boril dr. Puc z mlini na veter, ko bo poskušal privabiti napredne ljudi v reakcionarno stranko. Če nič drugega, današnji položaj v Belgradu in v državi, zlasti pa pogajanja med Stanojevićem in Cvetkovićem dokazujejo, da bo pri korakih radikalne stranke nadvladalo načelo Pašića, po katerem se veže radikalna stranka v prečanskih krajih samo z organizacijami, v katerih se nadeja na množično podstavo.

Nazadnje bi hoteli še opozoriti na okolnost, da dvomimo, če je dr. Puc v osebnem oziru sposoben zbrati »napredne ljudi« najprej okrog sebe, nato jih pa — najbrž v salonskem vozu — odvesti v radikalno stranko. O njegovih sposobnostih v tem oziru vedo največ njegovi bivši politični sodelavci; ne smemo namreč pozabiti, da je bil dr. Puc dolga leta avtentičen »gradonačelnik« v Ljubljani, postavljen po — JNS. In res je »Jutro« v torek 15. t. m., ko je zvedelo, da dr. Puc potuje in kam in po kaj, nanizalo skromno litanijo šest skokov dr. Puca samo v času, odkar je prenehal biti tisto, zaradi česar bo prešel v slovensko politično zgodovino: namreč petomajski ban. Pri »Jutru« ga dobro poznajo, bolje kakor mi, ki smo vselej stali drugje kot dr. Puc. Dr. Pucova »Slovenska (!) beseda« je iskala — po »Jutru« — najprej zveze z dr. Stojadinovićem, nato se je razglasila za »avtentično« radikalno skupino, pri volitvah je agitirala za abstinenco, in sicer potem, ko je bila nekaj časa ustavljena (!), je napadala opozicijo in svoj lastni izvir, JNS, potem je bila »nadstrankarska«, nato je naenkrat prešla k Lazici Markoviću.

Če bi bili Slovenci v tem kratkem času sledili dr. Pucu, bi bili morali prežvečiti šest različnih politično-začinskih golažev. Tako, zdaj pa kar na novo delo, dr. Puc!

E. D.

Na robu vojnega vrtinca

I.

Zadnjič smo opozorili na pomen, ki ga imajo balkanske države v sedanji vojni. Opozorili smo tudi, da se tega pomena ne zavedata samo obe vojskujoči se strani, ampak prav tako tudi obe velesili, ki sta za zdaj kolikor toliko zunaj glavnega vojnega viharja: Rusija in Italija.

Prav zaradi križanja tolikšnih in tako močnih svetovno-političnih in gospodarskih koristi imajo balkanske države v meddržavnem svetu večjo samostojnost in so dobile večjo težo, kakor bi jim šla po njihni gospodarski, še posebno pa politični moči. Kajti Balkan je navznoter še zmeraj preveč raznoličen in neenoten. Ne manjka trenja med posameznimi državami. Pa tudi navzven je njegova odpornost mestoma precej rahla. Glavni predmet skrbi ne samo balkanskih držav, ampak tudi vseh prizadetih velesil sta pa Romunija in Bolgarija.

Bolgarija leži nekako v sredi balkanskega državnega sklopa. Zato je njen pomen večji, kakor

bi bil zgolj glede na njeno silo, saj je najmanjša med balkanskimi državami in po dveh zgubljenih vojnah tudi najbolj oslABLJENA. Toda prav njena osrednja lega povzroča, da je vsaka trdnjša povezana Balkana brez nje nemogoča. Ker sta šli zgubljeni vojni v precejšnji meri na njene stroške, je Bolgarija seveda za revizijo mirovnihih pogodb.

Zato bo Bolgarija zmeraj nekakšen dinamit na Balkanu. K sreči se razstrelivu vsak nerad približuje z zažigalnico. Kajti nihče ne ve, kam vse šine plamen ob razletu.

II.

Medtem pa, ko je bila Bolgarija v narodnem pogledu že v balkanski, še bolj pa v svetovni vojni v vsakem pogledu prikrajšana, je bila z druge strani Romunija prav tako prenasajena. Romunija je že pred tema vojnama imela v Dobrudži znatno slovanske manjšino, največ Bolgare, deloma pa tudi Ukrajince in Ruse. Romuni namreč narodno dejansko ne segajo do morja. V obeh

vojnah pa je Romunija narasla na več kakor dvojni obseg (od 151.000 km² in 7 milijonov prebivalcev na 295.000 km² in 16 milijonov ljudi). Pridobila je ves bolgarski del Dobrudže, pridobila tudi Besarabijo, ki je v severnem delu popolnoma ukrajinska, pridobila Bukovino, ki je po večini ukrajinska, pridobila vse svoje na prejšnjem Madžarskem živeče rojake, a z njimi tudi poldrug milijon Madžarov. Razumljivo je zategadelj, da vsi trije prizadeti sosedje s tem stanjem niso zadovoljni, da hočejo, naj se jim narodna krivica popravi. Tembolj je to razumljivo, če se upoštevajo, kako delajo Romuni s svojimi narodnimi manjšinami. V svojem listu smo že večkrat pisali o romunski narodnostni politiki. Poročali smo, da so imeli na primer Ukrajinci pred vojno v Bukovini okoli dve sto ljudskih šol, tri gimnazije in troje učnih mest na vseučilišču v Černovicah in kako so jim Romuni prav vse to cvetoče šolstvo uničili. Poročali smo tudi, da jim to še ni bilo dovolj, da so ovirali Ukrajincem celo verski pouk in jim požigali cerkve. Priobčili smo poročilo švicarskega lista, da so delali Romuni v besarabskimi Ukrajinci če le mogoče še slabše, da je moral postati Ukrajinec odpadnik, preden je dobil službo, da celo v trgovini ni smel govoriti v svojem jeziku. Skratka: delali so tako, da so morali svoje narodne manjšine odbiti in jih napraviti godne za vsakršno propagando. In ta propaganda je seveda prišla — prvi čudež bi bil, če bi ne bila prišla. Romunija je danes po pravici v skrbeh za svoje meje, pri čemer se zaveda, da jih iz svojih moči ne more braniti.

Pri vsem tem je mikavno še eno: medtem ko je mogoče bolgarske in ukrajinske zahteve spolniti, ne da bi bili Romuni sami kot narod kdo ve kaj prizadeti, pri Madžarih to ni mogoče. Kajti madžarska manjšina na Romunskem je naroden otok, od vsepovsod obdana od širokega pasu romunskega prebivalstva. Če bi se po madžarski zahtevi obnovile tako imenovane zgodovinske meje, četudi samo deloma, bi moralo priti pod Madžare mnogo več Romunov, kakor šteje danes madžarska manjšina v Romuniji. Ravno z narodnega stališča torej Madžarom s poravnavo mej ni mogoče ugoditi. Kaj drugega je seveda z narodnimi pravicami madžarske manjšine. Pri tem bi pa to pripomnili, da bo pravno in pravno Madžarom težko zastopati ne samo prvo, ampak tudi drugo zahtevo, ko so pred letom dni zoper voljo prebivalstva zasedli Podkarpatsko Rusijo in ko so zatirali prej in zatirajo danes svoje manjšine, da so se Romuni lahko samo učili od njih.

III.

K vsemu temu pa prihaja še dejstvo, da je Romunija važen proizvajalec za vojno potrebnih surovin.

Današnja vojna je v prvi vrsti tehnična vojna, vojna strojev. Ne težkih topov, ne tankov in drugih bojnih vozov, ne letal in zrakoplovov, torej nobenega odločujočega vojnega orožja ni danes mogoče gibanje in rabiti brez petroleja in njegovih proizvodov. Tisti hip, ko bi eni vojskujoči se stranki pošel bencin, se že lahko reče, da je vojno zgubila. Bencin pa je v več pogledih tudi sicer bolj važen kakor druge surovine. Prvič že zaradi velikanske množine, ki jo novodobna vojna potrebuje. Nadalje zato, ker je mnogo težje prevožen, ker ga je tudi težje za daljšo dobo hraniti, saj izhlapeva čelo skozi pločevino, in ker je njegovo pridobivanje omejeno samo na nekaj v tem pogledu srečnih, včasih prav zaradi njega tudi nesrečnih dežel.

Romunija spada med take srečno-nesrečne dežele. Njen pridelek petroleja sicer pada od leta do leta. Vendar je pa še velik dovolj, da lahko krije velik del tiste množine, ki jo Nemčija tako silno potrebuje in ki je od drugod ne more dobiti. Zahodne države to seveda natančno vedo. Zato so tudi trdno odločene, preprečiti izvoz v Nemčijo, kolikor se le preprečiti da. Po eni strani jim je to olajšano, ker je večina romunskih petrolejskih vrelcev v njihni lasti in ker neuradna pa tudi uradna Romunija simpatizira z njimi. Po drugi je pa Romunija zemljepisno vse bolj v območju Nemčije in njene zaveznice Rusije, razen tega pa še vezana po gospodarskih pogodbah.

Geopolitični položaj Romunije pa bo gotovo usmerjal njeno politiko, dokler ne bodo zavezniški na vzhodu tudi vojaško dovolj močni, da lahko začnejo iskati spopadov. Zato prevladuje za zdaj v Romuniji nemški vpliv. Sklep romunske vlade, postaviti državnega poverjenika za petrolejsko gospodarstvo, priča o volji Romunije, da ustreže nemškim potrebam. Če so pri tej priložnosti dolžili v Berlinu, da skušata Anglija in Francija s svojimi zasebno-gospodarskimi vplivi motiti nemške petrolejske kupčije, se gotovo niso prav nič motili. Anglija in Francija sta bili sicer zaradi romunske petrolejske politike precej vznemirjeni in vznemirjeni in grozili sta že, da prekličeta Romuniji dano poročilo zoper nemški napad. Medtem pa se je tej menda posrečilo, prepričati ju, da v danem položaju ni mogla drugače delati. Težave, ki jih ima Nemčija z odvozom petroleja, pa kažejo, da ni treba imeti zahodnima zaveznicama v tem pogledu prevelikih skrbi. Romunska vlada pripoveduje tudi, da proizvodnja petroleja

prav v zadnjih mesecih močno pada. Prav verjetno. In verjetno je tudi, da so pri tem padcu tisti »zasebno-gospodarski vplivi«¹ zahodnih držav precej sodelovali. V to smer kažejo tudi nemške ponudbe Romuniji, da ji pomagajo s svojimi strokovnjaki. In morebiti so imele vse tiste vesti, da se zbirajo v Galiciji na romunski meji nemške čete, posebno tudi to nalogo, da dajo nemškim ponudbam potrebno oporo.

IV.

Če pa zdaj čolnič romunske države še ne kako spretno in srečno plava med črmi velike politike, gre zato gotovo v precejšnji meri hvala njeni latinski sestrji Italiji. Razložili smo to že zadnjič in opozorili tudi, da dela to seveda v najbolj lastno korist. Kajti kakršno koli podjarmljenje Romunije bi pomenilo neizogibno tudi pritegnitev drugih balkanskih držav v območje zmagovalca, bi torej pomenilo, da je Italija kot vele-sila — bila.

Ali ob vsem tem ne smemo nikoli zgubiti spred oči, da velja vse to zgolj za stvari, kakor so ob današnjem razmerju sil. Daljnovidnost državnihov se kaže v tem, da niso zamaknjeni v vsakodnevne homafije, ampak da dogodke predvidevajo. To pa ne velja samo za državnike tistih na-

rodov, ki so ta hip v vojni, ampak prav tako za tiste, ki jih bodo ti ali drugi spori prav v živo zadeli. In če govorimo na primer romunski politiki, da bodo sicer morebiti upoštevali bolgarske zahteve glede poprave mej, toda šele po vojni, tedaj se lahko samo reče, da s tem sicer priznavajo pravno in pravno bolgarske zahteve, da pa jih ne mislijo spolniti, razen če bi morali. Ne pomislijo pa, da utegne biti račun potem precej drugačen. Tako slabe na eni strani svoj lastni položaj, ne da bi za to dobili kak nadomestek.

Ob vsem tem razmišljanju smo se spomnili zgodbe, ki smo jo nekoč brali. Avstralski rudar si je po dolgem delu, pa tudi z nekoliko sreče, nakopal težak tovor zlata neke sredi puščave. Napotil se je domov. Pot skozi brezvodno puščavo je bila dolga in težavna, moral bi se bil torej vsekako dobro založiti z vodo, a seveda bi bil moral zavreči precejšen del zlate rude. Kajti za oboje ni imel moči. In kakor se že ob takih priložnostih rado dogaja, vzel je vse zlato in malo vode, pa upal, da bo že po nekakšnem premagal puščavo. Pozneje, čez dolgo časa, so našli napol s svizem zasuto njegovo okostje zraven nedotaknjene vreče zlata.

Toda menda je v politiki spoznanje in ravnanje po tem spoznanju sploh najtežja stvar.

Izidor Kostrun:

Pred novim koledarjem

(Razredčeno in pospešeno nadaljevanje.)

Sobota, 12. 5. 1958. — Tudi »Slovenec«² se pridruži novici, da je Rašovičev primer »čisto navadna mistifikacija in nespretno pripravljen trik«. — V mladinski glasilu JRZ, »Slovenski jug«, objavlja dr. Bojan Pirc sestavek o jugoslovnski kulturi in pravi med ostalim: Naše plemensko mišljenje se še ni zlilo v jugoslovnski značaj. To se bo zgodilo takrat, kadar se bo posvetila pri nas vsa pozornost vzgoji in povzdigi jugoslovnske nacionalne mladine. Potrebno je ustanoviti jugoslovnsko kulturno nacijo, ki bo združila vse jugoslovnske kulturne sile, iz raznih krajevnih prosvetnih žvez in ustanov pa je treba napraviti skupno zvezo za prosvetljevanje našega naroda. — Kakor poroča »Slovenec«³ med drobnimi vestmi, je bila delavka Marija Žumer obsojena v Ljubljani na 14 dni zapor, ker je razširjala brošuro, v kateri je kritizirala policijske zapore v Belgradu. Potem ko se je pritožila na apelacijsko sodišče, ji je to sodišče kazeno povišalo na mesec zapor. (»Slovenec«⁴ ni povedal, da se je pritožil tudi državni pravdnik, s čimer je spravil ne vede v slabo luč apelacijsko sodišče; ono je smelo namreč prvotno kazeno zvišati samo, ker se je pritožil državni pravdnik zoper preizkazo kazni.)

Nedelja, 13. 5. 1958. — Polemika »Jutra«⁵ zaradi tega, ker je bila z repertoarja narodnega gledališča odstranjena Kreftova »Velika puntarija«, zaide tudi v »Slovenca«, ki vzame osebe »Straže v viharju«⁶ v obrambo kot povsem nedolžno pri stvari. Pač pa trdi »Slovenec«, da je »Jutra«⁷ »na prodaj«, češ da se dr. Kramer in Ribnikar pri sedanjem stanju ne bi niti pomišljala prestopiti v JRZ.

Četrtek, 17. 5. 1958. — »Slovenec«⁸ ni zadovoljen z akademijo »jugoslovnsko-bolgarske lige«, ker Pustoslavšek in Jelačin nista »niti z besedo omenila zaslug dr. Stojadinovića za zblizanje z bratovskim bolgarskim narodom, kaj šele zaslug dr. Korošca«. V uvodniku slavi »Slovenec«⁹ »novega duha prosvetne uprave«, ki je z nastopom Stojadinovića-Koroščeve vlade začel izpreminjati položaj in se zato bližamo normalnim razmeram. — Na predlog poslanca JRZ izključi »narodna skupščina«¹⁰ poslanca Rašovića s 30 sej, ker je »na osnovi sodnih in policijskih ugotovitev dognano, da je mistificiral«¹¹.

Sobota, 19. 5. 1958. — »Slovenec«¹² ugiba, »kdo bo kupil »Jutra«¹³«.

Četrtek, 24. 5. 1958. — Pod naslovom »JNS blati Slovence in moti mir v državi«¹⁴ objavlja »Slovenec«¹⁵ daljše poročilo o preračunski razpravi v senatu, ki vsebuje govor dr. Kramarja, govori ministra dr. Kreka (o slovenski svobodoljubnosti) in govor Franceta Smodeja, ki je v »daljšem in temperamentnem govoru obračunal z opozicijo«. — Posebno pozornost zasluži novica, da se je v teku treh let le posrečilo pridobiti za JRZ večino senatorjev, ki so pravkar ustanovili klub senatorjev JRZ, čigar tajnik je Franc Smodej. — V senatu govorita ta dan dr. Stojadinović za področje zunanje politike in dr. Korošec za področje notranje politike. Dr. Korošec je znanstveno opisal naloge notranje politike, razloge, kdaj sme orožništvo pritegniti toplo orožje, in napovedal, da stojimo pred volitvami v »narodno skupščino«, pri katerih se vedno pojavlja teror od spodaj, dogajajo se pa tudi sicer žalostni primeri, toda v manjšem številu. Potem pa pride še ta anomalija, da se ravno krogi, ki so odgovorni za tako ravnanje, pritožujejo zoper zakonito postopanje od zgoraj. Če pravijo nekateri, ki so v JNS, da so nacionalisti, odgovarja on »Gospodje, oprostite, nacionalnega monopola vam ne moremo priznati«. Mi, ki vse napore in sile vlagamo

v to, da narod pomirimo in utešimo, da mu zagotovimo blaginjo in dobro življenje, smo vsaj dejansko prav toliko nacionalni.

Petek, 25. 5. 1958. — Pod naslovom »Napad na slovensko akademijo«¹⁶ poroča »Slovenec«¹⁷ podrobnosti iz vsebine govora senatorja dr. Angjelinovića zoper ljubljansko »Akademijo znanosti in umetnosti«. — V senatu govorita dr. Spaho, ki napove ustanovitev dveh novih skladov, in senator dr. Schaubach, ki se ukvarja z združništvom.

Nedelja, 27. 5. 1958. — V Kazini predava poslanec JNS Ante Kovač o »hrvaški politiki«. »Jutra«¹⁸ bo za ponedeljek trdilo, da je bilo predavanje »učinkovito«. — V 49 občinah se vrše občinske volitve, pri katerih zmaga ali JRZ I ali JRZ II. Izjemoma zmaga v nekaterih občinah tudi opozicija. »Jutra«¹⁹ zanikuje, da bi bil dr. Angjelinović napadel v senatu ljubljansko »Akademijo znanosti in umetnosti«.

Torek, 29. 5. 1958. — »Slovenec«²⁰ priobčuje dobesedno odlomek govora dr. Angjelinovića in prepusti sodbo bralcem (kar je pri »Slovenca«²¹ izjema), v drugi beležki pa omenja odobravanje »ljublanskega živkovičevega organa »Slovenski narod«, da je v Avstriji Burekel prepovedal denunciranje, češ »pravi se je oglasile«.

Sreda, 30. 5. 1958. — »Jutra«²² opusti obrambo dr. Angjelinovića, tako da poroča, kaj je govoril o akademijah znanosti glavni govornik JRZ dr. Lujo Vojnović, ki je zahteval v imenu JRZ, da bodi v državi samo ena akademija. »Jutra«²³ trdi, da je »Slovenec«²⁴ to zamolčal in skušal na ta način doseči vtisk, da je bil samo dr. Angjelinović proti ustanovitvi ljubljanske akademije. Nadalje priobčuje »Jutra«²⁵ izvešček iz »Vremena«²⁶ o istem govorniku Vojnoviću, ki je v imenu JRZ zahteval centralizacijo prosvete, ki mora ustvarjati samo en tip mladine, namreč jugoslovnski, in da je JRZ na delu, da ustanovi novo centralno banko, to je »Privilegirano industrijsko banko«. — Z veliko zamudo zaide v javnost vesti o sporih pri gasilni četi v Gornji Radgoni, zaradi katerih se je izvedla volitev novega odbora v boju med dvema seznamoma. Izvoljen je bil seznam Joža Hrastelja, medtem ko je dobil nasprotni seznam Franca Snoja (poznejšega ministra) natanko en glas. — »Jutra«²⁷ posveti preračunski razpravi v senatu še kratek sklep, v katerem trdi, da so nosili »debatu v glavnem členu JNS kluba senatorjev, čeprav jih je samo 16 in ki so kljub tej malostevilnosti ostali predstavitelji jasne politične črte ter visoke moralne in intelektualne ravni«.

Četrtek, 31. 5. 1958. — Pod napisom »O nacionalistih in o pesku ali fantaziji pri visoki temperaturi«²⁸ beleži »Jutra«²⁹ več sestavkov v »Slovenca«, katerih vsebino priobčuje v odlomkih in v spremstvu svoje razlage. — V zvezi z govoricami, da pojde dr. Maček v Belgrad na obisk združene opozicije, zatrjuje »Samouprava«³⁰: Voditelji združene opozicije si na vso moč prizadevajo, da bi privedli dr. Mačka v Belgrad. Toda združena opozicija upa zaman na prihod dr. Mačka. Dr. Maček gleda v prvi vrsti na koristi svoje stranke itd. itd. — »Slovenec«³¹ poroča, da se je ponoči vozil mimo Zagreba dr. Stojadinović. G. predsednik se je zelo zanimal zaradi naraščanja organizacije JRZ v savski banovini, ki napreduje predvsem po vaseh, katere zapušča HSS in prestopajo v JRZ, in je zaklical predstavnikom JRZ, ki so ga pričakali s tem poročilom na kolodvoru: »Le tako naprej po začrtani poti! Zmaga nam je zagotovljena.« Nato je odpotoval v smeri proti Splitu. — V drugi beležki omeni »Slovenec«, da je »Jutra«³² popravilo govor dr. Angjelinovića, in da tej beležki napis »Najnovejši »Jutrov«³³ rekord v laži«.

(Dalje prihodnj.)

Akademsko podružnica Izseljenske zbornice

Izseljensko vprašanje je eno najvažnejših slovenskih vprašanj, ki jih je usoda prihranila za sedanjost slovensko pokolenje, da jih reši. Morda je samo še vprašanje slovenskih manjšin v tujih državah tisto, ki predstavlja enako žalostno poglavje slovenske narodne zgodovine. Pol milijona slovenskih ljudi se nam je samo v preteklem in sedanjem stoletju izgubilo in se nam še izgublja v tujini. To so naši izseljenci, umirajoča tretjina slovenskega naroda.

O usodi teh naših izseljencev se je prelilo pri nas že precej črnih in se navedlo morje fraz, ne da bi se bilo v resnici kaj bistvenega storilo za končno rešitev našega izseljenskega vprašanja. Samo nekaj idealistov se je v sklopu Rafaelove družbe za izseljence zagrizeno in požrtvovalno borilo, da nam reši pri izseljencih, kar se še da rešiti za slovenstvo, toda še ti so izžepavali svoje moči in svoj idealizem v brezplodnem otepavanju z domačim uradnim birokratizmom.

Šele zadnja leta se je začelo vzbujati med nami malo več zanimanja za izseljensko vprašanje. Napori prvih idealistov v Rafaelovi družbi so začeli roditi prve sadove. Ustanovili smo si Izseljensko zbornico, ki naj bi vzela v bodoče vse delo za izseljence in za končno rešitev slovenskega izseljenskega vprašanja v svoje roke. Toda s pravim organiziranim delom na tem področju se vkljub vsemu temu še vedno ni začelo — če iz vzamemo delo Rafaelove družbe, ki pa ji manjka delovnih moči prav tako kakor denarnih sredstev. Še vedno nismo čisto razumeli preproste in prastare resnice, da še nikoli nihče ni rešil kake velike narodne naloge s samimi lepimi in zvenečimi besedami.

V spoznanju vsega tega in v prepričanju, da je zadnji čas, da se začne z resnim delom na tem področju, dokler še ni prepozno, se je zbralo nekaj mladih slovenskih inteligentov ter ustanovilo »Akademsko podružnico Izseljenske zbornice«. V tej se bodo zbrali vsi tisti izmed mladega pokolenja, ki se nočejo izmikati velikim narodnim nalogam, pred katere jih je postavila usoda, da jih rešijo.

Dne 15. februarja t. l. so se zbrali na prvem sestanku in si ustanovili zaenkrat štiri odseke, ki si bodo porazdelili delo med seboj. Ti odseki so:

Propagandni, ki je prevzel skrb za to, da bo smisel za to naše veliko narodno vprašanje v resnici vzniknil v vseh plasteh slovenskega naroda, zlasti med mladino in izobraženstvom, ki je prvo poklicano, da reši vsa velika narodna vprašanja. Skrbel bo za izdajo literature o slovenskem izseljenskem vprašanju, tako znanstvene kakor tudi poljudne, za popularizacijo dela za rešitev izseljenskega vprašanja po naših šolah, zlasti med srednješolci, po naših prosvetnih društvih vseh kulturnih smeri in v časopisju. Nadalje bo gojil kulturne stike med domovino in slovenskimi izseljenci v obliki izmenjave medsebojnih obiskov kulturnih delavcev, pa tudi drugih izseljencev in izseljenskih skupin, zlasti mladinskih in otroških. Prirejal in organiziral bo umetnostne razstave iz-

seljenskih umetnikov v domovini in domačih umetnikov v tujini med izseljenci. Organiziral bo tudi knjižne, narodopisne in druge razstave med našimi izseljenci, ki naj pomagajo buditi in vzdrževati med njimi živo slovensko narodno zavest. V domovini bo skušal v doglednem času organizirati veliko razstavo slovenskega izseljstva, morda v okviru ljubljanskega velesojma. Ta razstava naj pokaže, kaj so dali slovenski izseljenci svetu in domovini, pa tudi, kakšne važnosti je za nas izseljensko vprašanje. Skušal bo doseči tudi izmenjavo čim več akademikov na ta način, da bi se omogočilo priti slovenskim ameriškim akademikom študirat na slovensko univerzo, slovenskim pa na tuje univerze v središčih slovenskih izseljencev. To bi bil eden izmed najučinkovitejših načinov dela za to, da se ohranijo naši izseljenci tudi v drugih in nadaljnjih pokolenjih slovenstvu, obenem pa tudi tisti, ki bi do našal največ praktičnih sadov in koristi obema stranema. Veliko bi doprinesel k medsebojnemu spoznavanju in pospešil rešitev slovenskega izseljenskega vprašanja sploh. Ta odsek bo skrbel tudi za vsestransko propagando slovenstva in slovenke domovine med izseljenci, in to z vsemi sredstvi, ki mu bodo na razpolago.

Finančni odsek bo skrbel za finančna sredstva,

da ne bo vsa akcija šepala in nazadnje popolnoma ohromela zaradi pomanjkanja denarnih sredstev. To svojo nalogo bo skušal doseči po poti nabiralnih akcij v posebnih »nabiralnih dnevih«, s prirejanjem akademij itd.

Statistični odsek bo zbiral podatke o slovenskih izseljenskih kolonijah po vsem svetu in odkrival vire za slovensko izseljensko zgodovino. Zbiral in registriral bo slovensko izseljensko literaturo, kolikor je bo izšlo doma in v tujini. Ustanovil bo posebno »Izseljensko knjižnico«, v katero bodo prišle vse knjige, ki so važne za študij izseljenskih vprašanj, in to ne samo slovenske, ampak tudi tuje, iz katerih se moremo kaj naučiti pri reševanju teh vprašanj.

Četrti odsek je **odsek za zunanjo kolonizacijo**, ki bo raziskoval in iskal možnosti za slovensko strnjeno kolonizacijo v tujih pokrajinah, ki so za to primerne. Kajti zavedamo se, da je edino v takšni strnjeni kolonizaciji prava in dokončna rešitev slovenskega izseljenskega vprašanja. Naloga tega odseka je zaradi tega še posebno važna.

Želeti bi bilo, da se vsa slovenska inteligenca poprime dela v teh odsekih vsaj s približno takšno vnemo, kakor jo je razodevala pri reševanju abesinskih, španskih in finskih vprašanj. Tukaj pa gre vendar za eno naših lastnih velikih vprašanj, katerega rešitev bo bistveno soodločevala usodo vsega slovenskega naroda za dolga stoletja, da, mirno lahko rečemo: za vso bodočnost.

Opazovalec

Gospodarska enotnost in državne dobave

Neimenovani gospodarstveniki so se v »Jutru« na vse mogoče načine trudili dokazati, da pretijo slovenskemu gospodarstvu velike nevarnosti, če pride do ustanovitve banovine Slovenije. Izmišljali so si vse mogoče strahove, ki so jih slikali v najbolj črnih barvah. Vse njihove trditve, nabrane v dolgovestnih sestavkih, pa niso bile podprte niti z enim resnično otipljivom dokazom, temveč so vsele na samih domnevah. Niti v enem sestavku nismo določno brali, kaj nam dejansko nudi gospodarska enotnost in v čem je nevarnost, da bi se naše gospodarske razmere poslabšale, če bi dobili slovensko banovino z enakimi pravicami, kot jih ima banovina Hrvaška.

Ker nam ti bojevnik za enotnost niso prikazali dejanskega razmerja Slovenije do enotnega državnega gospodarstva, jim hočemo priti na pomoč z nekaterimi stvarnimi podatki. Za danes bomo povedali, kako imenitno je Slovenija pri današnjem državnem ustroju zastopana pri državnih dobavah, ki so brez dvoma najpomembnejša postavka v jugoslovanskem gospodarstvu sploh.

Pri splošno znanem dejstvu, da je Slovenija najbolj industrijska dežela v državi, ki plača v resnici tudi 16 odstotkov vsega pobranega uslužbenskega davka, bi vsakdo pričakoval, da je ta pokrajina tudi med prvimi državnimi dobavitelji.

Toda to je velika zmota, kajti Slovenija je med zadnjimi državnimi dobavitelji in je pri teh dobavah udeležena s celimi 7 odstotki. Zaradi popolnejše slike omenjamo, da je glavni dobavitelj Belgrad z Dunavsko banovino, ki krijeta 42 odstotkov vseh državnih potreb.

Iz povedanega je jasno razvidno, da je slovensko gospodarstvo pri današnjem centralističnem režimu ne samo neenakopravno, marveč daleč zapostavljeno in da je k državnim dobavam pripušeno komaj s tretjino tega, kar bi mu po njegovi moči dejansko šlo. Zaradi tega je tudi za slovensko gospodarstvo nujna potreba, da se državni posli decentralizirajo, ker bo s tem v veliki meri prešlo tudi odločanje o dobavah od države na banovino. Odstotek dobav se bo tedaj gotovo spremenil v korist slovenskega gospodarstva in ne narobe, kakor hočejo to dokazovati zagovorniki enotnosti.

Glede naših navedb samih pripominjamo, da niso vzete iz zraka in jih ne bo mogel nikdo odpraviti s cenenim odgovorom, da niso nikjer utemeljene. Kdor bi hotel to storiti, mu svetujemo, da naj se v tem pogledu prej nekoliko pozanima za razne statistike finančnega ministrstva. B.

Odloženi hegemonizem

Belgrajski vseučiliški docent in tajnik Srbskega kulturnega kluba dr. Slobodan Drašković je predaval, kakor posnemamo po »Obzoru«, v Bel-

Oslak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v l. 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Ko se je zdanilo in smo prvi del naše radgonske zmage imeli za seboj, je bilo v belem snegu na nekaterih krajih prav dobro videti, kje ležijo tisti, ki so morali dati to, kar jim je bilo najljubše in sploh nenadomestljivo — svoja razmeroma še mlada življenja — za Radgono. Mrlič, ki je najbolj v oči padel iz Miklovih oddelkov, je ležal blizu radgonske splošne meščanske bolnišnice. Ležeč na hrbtu nekoliko postrani je držal svoj trdi, mrtvi in zmrzli, precej dolgi nogi dobesedno v zrak, in sicer desno nekoliko višje kakor levo. Pogled na tega — lahko bi rekel kakor na glavi v snegu stoječega mrliča, ki se je očitno ranjen skušal še dvigniti ali vsaj klicati na pomoč in je potem, ker ga ni nihče slišal, zaradi rane umrl in zmrznil, tako da sta se mu obe nogi strdili v položaju, v kakršnem jih je držal v svojem smrtnem boju — je njegovim preživelim sobojevnikom v zvezi s splošnim položajem na bojišču bil gotovo bolj v svari in obupen, kakor v spodbuden in navdušujoč zgled.

Od mrtvega pešca Govediča, ki je padel in je bil pri mojem oddelku, sem na samem kraju njegove junaške smrti, to je na stranski cesti, ki krene proti Muri, blizu glavne ceste in mostiča Uray-Kodolič, vzel tiho tovariško slovo.

Junaško smrt našega četovodje Ajda, ki je ure in ure umiral v snegu pri radgonskem koldvoru, popišem v posebnem poglavju.

Preskrba s strelivom mojega osamljenega oddelka v radgonskih bojih.

Bojevnikom iz fronte bo znano, da je za vojake v bojih strelivo važnejše kakor hrana in voda. Kaj koristi vojaku zaužita ali rezervna jed

in pijača, če nima streliva, da bi se branil ali napadal, ko se pokaže potreba. Nič čudnega, če mi je misel, da mi bo zmanjkalo streliva, v prvih jutranjih spopadih v Radgoni, ko sem ugotovil, da sem odrezan od svojih, bila zelo mučna.

Takoj ko sem razorožil prve ujetnike, ki so imeli precejšnje število nabojev za puške in granat pri sebi in ko smo malo pozneje iz zavzetih pozicij pregnali nasprotnika, ki je pri svojem umiku za seboj tudi puščal puškine naboje, ročne granate in municijo za strojne puške, mi skrb za svinčenke ni delala nobenih preglavic več.

Moji vojaki so pa kljub temu streljali samo v potrebi po mojih navodilih, tako da smo s strelivom varčevali, kadar je to bilo v skladu z operacijami.

Ko smo dobili zopet stik z našimi četami v vojašnicah, od koder sem najprej zahteval strelivo in šele potem jedi in pijače, sem ugotovil, da bi nam zaloga streliva, ki smo ga še nosili s seboj, zadostovala, tudi če bi nadaljevali borbo, še ves dan.

Kar smo sovražniku streliva zaplenili, nam je bilo koristno, ker je bil sovražnik oborožen z enakimi puškami kakor mi. Puške avstro-ogrškega modela »Mannlicher 1895«, izboljšane v letu 1899., so si tukaj štele nasproti, kakor so iz naših vojašnic na nasprotnika, iz nasprotne strani pa na naše vojašnice in na moj oddelk merile strojne puške avstro-ogrškega sistema »Schwarzlose«. Seveda so tudi ročne granate obeh taborov bile enega in istega izdelka. Mi smo napadalce odbijali z ofenzivnimi, oni so pa na nas metali ofenzivne in defenzivne, to se pravi ročne granate za napad in ročne granate za obrambo pri napadih, oboje takih, kot jih je imela avstro-ogrška armada. Vsaka taka po mojih ljudeh zaplenjena ročna granata nam je torej kot bivšim avstro-ogrskim vojakom bila znana in vedeli smo, kako jo je rabiti in kako učinkuje. Ker pešec ne more nositi velikega števila ročnih granat s se-

boj, je moj oddelk, ki je najbolj delal z granatami in bajoneti, granate kot vojni plen veliko višje cenil, kakor zaplenjeno strelivo za puške. Oboje pa je bilo v korist našim lepim, lahko rečem naravnost čudežnim uspehom.

Kako je v radgonskih bojih padel junaške smrti pešec Govedič.

Takoj po krvavo potrebnem in imenitno uspelem Zeilhoferjevem alarmu in po prihodu moje straže na mostič med Urayevo in Kodoličevo hišo, kjer so sovražni oddelki, še preden smo prišli tja, tam stoječo našo nočno predstražo tako do konca pomandrali, da ni bilo tam ne živih in ne mrtvih, se spomnim radgonske slovenske orožniške postaje, ki se je nahajala v stranski ulici kakih 80 korakov od našega mostu. Ker nisem vedel, če je orožniška postaja, ki je bila zaradi bližajočega se sovražnega napada izpostavljena istim nevarnostim kakor naša vojaška posadka, alarmirana ali ne in pa da bi po potrebi službe prosto moštvo uvrstil v svoj oddelk, sklenem orožnike za vsak primer opozoriti na pretečo nevarnost. Zato vprašam svoje strelce, kdo izmed njih bi bil pripravljen skočiti do orožniške postaje, razbiti okno kar s puškinim kopitom ter zbuditi in alarmirati orožnike, zraven pa v dveh besedah povedati, kaj in kako. Ko Govedič to sliši, pravi: »Grem jaz«, nakar mu pritrdim. In že ga vidim, kako teče s puško v roki v ozko temno ulico.

Ko gledam za Govedičem, ki je v poltemi drvel proti orožnikom, navale veliko močnejše sovražne čete na mojo ravnokar v sneg postavljeno stražo; prigrmili so od spredaj in od strani. Naravno, da sem moral usmeriti vso pozornost na to, da odbijem sovražni napad. V hipu so začele pokati strojnice in puške okrog nas, boj se je začel z vso močjo, tako da mi ni bilo mogoče misliti na kakšno pomoč, ki bi jo bil Govedič morebiti potreboval.

(Dalje prihodnjik.)

gradu o sedanjem položaju in nalogah Srbov. Zadrževal je, da se naredi naroden program, ki se bo izvajal, ko se konča vojna. Smisel njegovega predavanja pa je bil, da se zagotovi premoč in vodstvo srbstva v državi.

Mislimo, da ni treba posebej razlagati nujno povezanost obeh misli, ki smo ju podčrtali.

Samo nekaj velikosrbskih imenitnosti iz tega govora naj še navedemo, da se bodo tudi slepeu odprle oči.

Drašković je med drugim postavil res izvirno trditev, da gre Srbom premoč nad Hrvati in Slovenci zaradi višje srbske kulture. Hrvaška kultura da se sploh giblje v ozkem krogu vsakdanjega dogajanja: rojstvo, poroka, smrt, žetev, naravne sile, veselje in žalost rednih poslov, pa tako naprej. Hrvatom da je pred vsemi za mirno in lagodno življenje, v kateri državi, to pa jim je vseeno. Nasprotno pa je Srbom država in svoboda nad vse, zato pa mislijo, da je vredno živeti samo tedaj, kadar narod sam vodi svojo usodo.

To je res logika, belgrajskega vseučiliškega docenta vredna. Če bi ta g. docent znal samo malo misliti, bi vendar ne govoril na isto sapo o srbskem vodstvu in o odporu Hrvatov zoper njega, pa o brezbriznosti Hrvatov do vsega drugega kakor do življenjskih lagodnosti. In če govori na isto sapo o srbskem idealu svobode, ki je nad vsem, ki pa je po njegovih izvirnih dognanjih Hrvatom in seveda tudi Slovencem tuj, kako si razlaga v svoji docentovski pameti dejstvo, da niso hoteli ostati ne Hrvatje pod Madžari, ne Slovenci pod Nemci, da ne eden ne drugi tudi ni hotel na primer pod Italijo, četudi bi imeli tam večjih in še več »življenjskih lagodnosti«?

Priznanje pravice je žrtev

»Srpska riječ«, glasilo velikosrbsko usmerjenih Srbov v banovini Hrvaški, piše v uvodniku »Za boljše medsebojno razumevanje« med drugimi:

Dobiva se vtisk, kakor bi morali samo Srbi računati z državno skupnostjo in da je to mogoče ohraniti samo z enostranskim prijenjavanjem s srbske strani.

Je načrt in sestav v tako trdovratnem ponavljanju tako očitno neresničnih trditev. Nič drugega nočejo ne Slovenci ne Hrvatje kakor samo dejansko in popolno enakopravnost, to se pravi, vsak jugoslovanski narod naj svoje stvari upravlja sam, za skupne stvari pa naj skrbimo vsi v enakem razmerju in enaki meri. Zato pa seveda nočejo, da bi en del moral žrtvovati za to skupnost več kakor drugi, že celo pa nočejo, da bi en del živel in bogatel na stroške drugih.

In mi stvari na svetu, ki bi jo bilo mogoče lažje pošteno in pravično urediti kakor to. Če pa seveda nekateri o teh zahtevah Slovencev in Hrvatov molče, če imajo celo priznanje enakopravnosti za enostransko prijenjavanje s srbske strani, torej našo pravico za svojo krivico, našo neenakopravnost pa za svojo pravico, tedaj seveda ne moremo reči drugega, kakor da je takim ljudem skrb za državno skupnost deveda briga. In zanimivo je še pri vsem tem, da ne najde človek takega lista, ki bi svojim bralcem povedal, kaj Slovenci in Hrvatje res hočejo. Kajti s tem bi moral povedati in priznati tudi, da je govorjenje o ogražanem srbstvu ali celo o kakih srbskih žrtvah grda potvara resnice.

Janez Kocmur:

Brez naslova

(Nadaljevanje.)

»Šiba novo mašo poje«

Svoje dni je veljalo pravilo, da šiba novo mašo poje. Mislim, da je dal pesniško obliko temu pravilu škof Anton Martin Slomšek. No, kljub temu danes skoraj nima resnega zagovornika. Za svojo osebo sem prepričan, da ni šiba še nikogar poboljšala. Vsak dan dokazuje znova, da so strahovalne metode najslabše vzgojno sredstvo. Pričajo le o nesposobnosti tistega, ki se jih poslužuje.

Telesna kazen, v kakršni koli obliki, tudi odtegnitev ali poslabšanje hrane, je v stvari surovost, pravica močnejšega; ni pa vzgojno sredstvo, a najmanj nadomestilo za sivaren dokaz. Navadno vpliva ravno v nasprotni smeri, kakor si jo želi strahovalec; slepo strahovanje draži in razburja tudi sicer neprizadeto okolico.

Ne govorim o telesnem kaznovanju odraslih, dasi bi tudi to bilo zanimivo poglavje. Tako na primer se je v Angliji, »klasični deželi demokracije«, ohranila kazen pretepanja do današnjega dne. Lani jo je mislila vlada odpraviti, toda je umaknila zakonski predlog, ki je bil predložen spodnji zbornici. Zagovorniki mozaične zakonodaje v pomnoženi izdaji imajo torej svetel vzor.

V mladih letih sem slišal večkrat: Vajen je palice kakor berač ušali mraza. In res bi lahko

„Slovenska zemlja“

Po daljšem presledku je začela spet izhajati »Slovenska zemlja«, glasilo kmečko delavske politike, in sicer to pot kot tednik in v večjem obsegu. List je glasilo tako imenovanega kmečko-delavskega gibanja, ki ima v narodnem pogledu iste cilje, kakor jih ima Hrvaška kmečka stranika, ki jo vodi dr. Maček. Zato seveda pod centralistično Stojadinovićevo vladavino ni bil priljubljen. Uvodni sestavek izvaja program lista in gibanja: zahteva ljudsko vladavino, enakopravnost Slovencev v skupni državi s Hrvati in Srbi, sorazmeren življenjski obstoj za vse, ki pošteno delajo. Drugi sestavki se bavijo s posameznimi programatičnimi točkami gibanja in prikazujejo notranje- in zunanje-politični položaj. V posebnem sestavku se ukvarja list z načini našega političnega boja, pri čemer omenja, da tudi kmečko-delavskemu gibanju ni bilo prizanešeno z očitkom komunističnih priganjačev. Sicer pa, da se te stvari dotaknemo še mi: Taki politični načini niso nič novega — pri nas. Dokaz so naše nizke politično-nravnstvene ravni in so najgrše naše hlapčevsko izročilo, denuncirati političnega nasprotnika in se tako prikupovati vsakokratnemu oblastniku. Tako so včasih denuncirali z ene strani, da so na nasprotni politični strani zgolj vseslovanski izdajalci, ki škiliijo v Moskvo ali Belgrad — kamor je pač v tistem času bila usmerjena jeza takratnih nemških gospodov. Tako so pozneje spet denuncirali z druge strani, da so na nasprotni strani zgolj izdajalci zedinjene domovine, v službi nekdanjih avstrijskih oblastnikov seveda. Nečedni nagib je bil v vsakem primeru, da si hlapec z vrtorepjem pridobi milost v očeh svojega gospoda in da se tako povzdigne za valpta svojemu narodu. Zmeraj pa je bila v tem denuncianstvu še povrh skrita — zavedno ali podzavedno — bo-

Darujte za tiskovni sklad „Slovenije“

Prepričane Slovence, ki jim je slovenstvo zapoved vesti in mravnosti, prosimo, da podprejo razširjevanje čiste slovenske misli s tem, da nakažejo primeren znesek za

tiskovni sklad

našega tednika »Slovenije«.

NOVA ZALOŽBA V LJUBLJANI DR. Z O. Z. KONGRESNI TRG

Priporoča

Ivana Cankarja izbrani spisi

20 zvezkov z uvodi in opombami Iz Cankarja

Ti spisi niso samo naš najobširnejši narodni tekst, ampak so najpogumnejša izpoved slovenskega duha.

Iz lastne založbe se še posebej priporočajo: F. S. Finžgarjevi zbrani spisi (8 zvezkov); Fr. Stelč, Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih; Stanko Vurnik, Uvod v glasbo; Jak. Kelemina, Literarna veda.

Poseben oddelek za pisarniške potrebščine

jazen, da bi slovensko ljudstvo drugače sodilo, če bi imelo priložnost, da vidi različno dejstva in nakane. In zmeraj je bilo zato to denunciranje izraz protiljudskega, nedemokratskega duha. Kajti zmeraj je klicalo tujca za sodnika.

Mali zapiski

Novo monumentalno železniško poslopje v Nišu

V Belgradu hite. Zdaj so ustanovili novo železniško ravnateljstvo v Nišu. Postavili bodo, kakor pravi uradno poročilo, monumentalno železniško stavbo v Nišu. Samo za nagrado arhitektom, ki se bodo udeleževali natečaja, je določen znesek 20 tisoč dinarjev.

Ljubljansko ravnateljstvo ima skoraj sto let staro poslopje, ki je bilo samo tu pa tam in kadar je bila največja zadrega nekoliko pokrpano. Pa vendar donša naše ravnateljstvo skoraj četrtino vseh dohodkov.

Nov dokaz, da je treba uvesti popolno finančno samoupravo, to se pravi, prav v vseh stvareh.

Poljska posest pride pod nemško upravo

Nemški minister Göring je izdal naredbo, da se bodo javno upravljala vsa poljedelska in gozdna posestva in obrati v pridruženih vzhodnih pokrajinah, ki niso bile 1. septembra 1939 v lasti Nemcev. V ta namen imenuje minister za prehrano in poljedelstvo generalnega upravitelja. Dosedanji lastniki zgube pravico upravljati svojo zemljo in razpolagati z njo. Po preudarku generalnega upravitelja se lahko vpiše ta uprava v zemljiško knjigo ali v kak drugi javni register. Kdor skuša odtegniti kak del inventarja razpolaganju generalnega upravitelja, se kaznuje z zaporom in denarno kaznijo, v težkih primerih z ječo.

»Neue Zürcher Zeitung« oznamuje to naredbo kot začetek razlastitve v velikanskem obsegu. Kajti po tej naredbi sme generalni upravitelj poljubno razpolagati z zemljišči in tudi prejšnje posestnike pregnati z njih. Samo prodati jih nima pravice. Vrednost tako razpoložljivega imetja gre v milijarde.

Urednik in izdajatelj: Vitko K. Musek, Ljubljana.

navedel primere, ko se otrok ni več bal palice zaradi njenega pogostega uporabljanja. Saj postane zoprna še svatba, če se predolgo vleče.

Ponekod na Gorenjskem pravijo, da se je mogoče privaditi še peklu. O neki hiši gre glas, da sega začetek njene imovitosti v čase glasovitega Dimčja, imenovanega »strah kranjske dežele«. Tedaj da so bili polovili več njegovih pomagačev in jih zaprli v Kranju. Tu da so izsiljevali iz njih priznanja z žejo, dajoč jim hudo zabeljene žgance, vode pa ne. Trdovratnejše so plašili tudi z vislicami in peklenskimi mukami po smrti. Pa je prišla mati k zaprtemu sinu. »Za božjo voljo, ne vdaj se, Jože,« mu je prigovarjala rokavnačka. »Strašno sem žejen, mati; ne bom zdržal,« je tarnal sin, namesto da bi jej odgriznil nos, kakor smo slišali v šoli v neki drugi povesti. »Potrpi, sin moj, boš že prestal; umreti te vendar ne bodo pustili,« ga je hrabrila mati. »Toda pekel, mati, je stokal sin. «Kako bo šele tam, če sem že tukaj tako žejen!« »Nič ne maraj,« ga je pogumila ona. »Se ga boš že privadil; človek se vsega privadi, če hoče. Če boš povedal, kje imaš zaklad, ga bodo pobrali in reveži bomo; ti boš pa vseeno kaznovan.«

Govorica je resnična: če se je kdaj tudi zgodila in v taki obliki, pa ne vem. Saj se tista o odgriznjem nosu tudi ni, pa so nam jo vendar pripovedovali kot najčistejšo resnico. V drugačnih in hujših oblikah pa se dogaja še dandanes; le da nastopajo v vlogi rokavnačke matere in njene sina drugi. In prav ti krošnjarijo s pravljico o odgriznjem nosu.

Telesne kazni so postale proti koncu osemde-

setih let vsaj na II. mestni deški ljudski šoli v Ljubljani, na tako imenovanem Čopovem grabnu, že zelo redke. Kaj je vplivalo na to, bi ne mogel reči natančno, dasi sem pozneje večkrat govoril z nekaterimi starejšimi učitelji, ki so pa bili zagovorniki »leskove masti«. Lastna opazovanja, domljena šele pozneje, mi ne dajejo dovoljno osnovo za zanesljivo sodbo. Na sploh je gotovo, da so se začeli uveljavljati novodobnejši nazori o vzgojnih metodah tudi pri mnogih starejših učiteljih.

Voditelj šole, Leopold Belar, ni ljubil palice, vsaj ne na stara leta, dasi je bil krepak in močan. Odklanjal jo je tudi njegov naslednik, Franc Rakatelj, še večji hrust. Oba pa sta dala, da so jo uporabljali drugi, kadar se jim je zdelo potrebno. Pod obema je bila palica v vseh razredih stalen predmet, kakor razpelo in cesarjeva podoba. Navadno je bila leskova; učitelji, ki so se je posluževali v izdatnejši meri, so imeli »fušpan«. Brez palice ni bil noben razred; kjer je ni bilo, jo je simbolično nadomeščala trstika za kaznanje na tabli.

Največ so jo rabili učitelji Leopold Arnič, Franc Kokalj in Jože Cepuder. Vsi imenovani so klestenje spremljali s kričanjem, večkrat tako, da se je slišalo v druge razrede. Bilo je pa več groma kakor toče. Kokalj je imel navado reči: »Sem, pošast frdamana! Ti bom že pokazal, cigan sakramenski; tako te bom, da bom počival nad teboj!« Glas je imel sonoren, predirljiv. Bil je živčen, da se je tresel od jeze; kadar ga je prijel, se ni pomiril do konca pouka.

(Dalje prihodnjič.)

Akademsko podružnica Izselske zbornice

Izseljensko vprašanje je eno najvažnejših slovenskih vprašanj, ki jih je usoda prihranila za sedanjo slovensko pokolenje, da jih reši. Morda je samo še vprašanje slovenskih manjšin v tujih državah tisto, ki predstavlja enako žalostno podglavje slovenske narodne zgodovine. Pol milijona slovenskih ljudi se nam je samo v preteklem in sedanjem stoletju izgubilo in se nam še izgublja v tujini. To so naši izseljenci, umirajoča tretjina slovenskega naroda.

O usodi teh naših izseljencev se je prelilo pri nas že precej črnih in se nacerdilo morje fraz, ne da bi se bilo v resnici kaj bistvenega storilo za končno rešitev našega izseljenskega vprašanja. Samo nekaj idealistov se je v sklopu Rafaelove družbe za izseljence zagrizeno in požrtvovalno borilo, da nam reši pri izseljencih, kar se še da rešiti za slovenstvo, toda še ti so izčrpavali svoje moči in svoj idealizem v brezplodnem otepavanju z domačim uradnim birokratizmom.

Šele zadnja leta se je začelo vzbujati med nami malo več zanimanja za izseljensko vprašanje. Naporu prvih idealistov v Rafaelovi družbi so začeli roditi prvi sadove. Ustanovili smo si Izselsko zbornico, ki naj bi vzela v budoče vse delo za izseljence in za končno rešitev slovenskega izseljenskega vprašanja v svoje roke. Toda s prvim organiziranim delom na tem področju se vključ vsemu temu še vedno ni začelo — če iz vzamemo delo Rafaelove družbe, ki pa ji manjka delovnih moči prav tako kakor denarnih sredstev. Še vedno nismo čisto razumeli preproste in prastare resnice, da še nikoli nihče ni rešil kake velike narodne naloge s samimi lepimi in zvencičimi besedami.

V spoznanju vsega tega in v prepričanju, da je zadnji čas, da se začne z resnim delom na tem področju, dokler še ni prepozno, se je zbralo nekaj mladih slovenskih inteligentov ter ustanovilo »Akademsko podružnico Izselske zbornice«. V tej se bodo zbrali vsi tisti izmed mladega pokolenja, ki se nočejo izmikati velikim narodnim nalogam, pred katere jih je postavila usoda, da jih rešijo.

Dne 15. februarja t. l. so se zbrali na prvem sestanku in si ustanovili zaenkrat štiri odseke, ki si bodo porazdelili delo med seboj. Ti odseki so:

Propagandni, ki je prevzel skrb za to, da bo smisel za to naše veliko narodno vprašanje v resnici vzniknil v vseh plasteh slovenskega naroda, zlasti med mladino in izobraženstvom, ki je prvo poklicano, da reši vsa velika narodna vprašanja. Skrbel bo za izdajo literature o slovenskem izseljenskem vprašanju, tako znanstvene kakor tudi poljudne, za popularizacijo dela za rešitev izseljenskega vprašanja po naših šolah, zlasti med srednješolci, po naših prosvetnih društvi vseh kulturnih smeri in v časopisju. Nadalje bo gojil kulturne stike med domovino in slovenskimi izseljenci v obliki izmenjave medsebojnih obiskov kulturnih delavcev, pa tudi drugih izseljencev in izseljenskih skupin, zlasti mladinskih in otroških. Prirejal in organiziral bo umetnostne razstave iz-

seljenskih umetnikov v domovini in domačih umetnikov v tujini med izseljenci. Organiziral bo tudi knjižne, narodopisne in druge razstave med našimi izseljenci, ki naj pomagajo buditi in vzdrževati med njimi živo slovensko narodno zavest. V domovini bo skušal v doglednem času organizirati veliko razstavo slovenskega izseljstva, morda v okviru ljubljanskega velesejma. Ta razstava naj pokaže, kaj so dali slovenski izseljenci svetu in domovini, pa tudi, kakšne važnosti je za nas izseljensko vprašanje. Skušal bo doseči tudi izmenjavo čim več akademikov na ta način, da bi se omogočilo priti slovenskim ameriškim akademikom študirat na slovensko univerzo, slovenskim pa na tuje univerze v središčih slovenskih izseljencev. To bi bil eden izmed najučinkovitejših načinov dela za to, da se ohranijo naši izseljenci tudi v drugih in nadaljnjih pokolenjih slovenstvu, obenem pa tudi tisti, ki bi donášal največ praktičnih sadov in koristi obema stranema. Veliko bi doprinesel k medsebojnemu spoznavanju in pospešil rešitev slovenskega izseljenskega vprašanja sploh. Ta odsek bo skrbel tudi za vsestransko propagando slovenstva in slovenke domovine med izseljenci, in to z vsemi sredstvi, ki mu bodo na razpolago.

Finančni odsek bo skrbel za finančna sredstva,

Opazovalec

Gospodarska enotnost in državne dobave

Neimenovani gospodarstveniki so se v »Jutru« na vse mogoče načine trudili dokazati, da pretijo slovenskemu gospodarstvu velike nevarnosti, če pride do ustanovitve banovine Slovenije. Izmišljali so si vse mogoče strahove, ki so jih slikali v najbolj črni barvah. Vse njihove trditve, nabrane v dolgovestnih sestavkih, pa niso bile podprte niti z enim resnično otipljivom dokazom, temveč so vsele na samih domnevah. Niti v enem sestavku nismo določeno brali, kaj nam dejansko nudi gospodarska enotnost in v čem je nevarnost, da bi se naše gospodarske razmere poslabšale, če bi dobili slovensko banovino z enakimi pravicami, kot jih ima banovina Hrvaška.

Ker nam ti bojovníki za enotnost niso prikazali dejanskega razmerja Slovenije do enotnega državnega gospodarstva, jim hočemo priti na pomoč z nekaterimi stvarnimi podatki. Za danes bomo povedali, kako imenitno je Slovenija pri današnjem državnem ustroju zastopana pri državnih dobavah, ki so brez dvoma najpomembnejša postavka v jugoslovanskem gospodarstvu sploh.

Pri splošno znanem dejstvu, da je Slovenija najbolj industrijska dežela v državi, ki plača v resnici tudi 16 odstotkov vsega pobranega uslužbenskega davka, bi vsakdo pričakoval, da je ta pokrajina tudi med prvimi državnimi dobavitelji.

da ne bo vsa akcija šepala in nazadnje popolnoma ohromela zaradi pomanjkanja denarnih sredstev. To svojo nalogo bo skušal doseči po poti nabiralnih akcij v posebnih »nabiralnih dnevih«, prirejanjem akademij itd.

Statistični odsek bo zbiral podatke o slovenskih izseljenskih kolonijah po vsem svetu in odkrival vire za slovensko izseljensko zgodovino. Zbiral in registriral bo slovensko izseljensko literaturo, kolikor je bilo izšlo doma in v tujini. Ustanovil bo posebno »Izseljensko knjižnico«, v katero bodo prišle vse knjige, ki so važne za študij izseljenskih vprašanj, in to ne samo slovenske, ampak tudi tuje, iz katerih se moremo kaj naučiti pri reševanju teh vprašanj.

Četrty odsek je odsek za zunanjo kolonizacijo, ki bo raziskoval in iskal možnosti za slovensko strnjeno polonizacijo v tujih pokrajinah, ki so za to primerne. Kajti zavedamo se, da je edino v takšni strnjeni kolonizaciji prava in dokončna rešitev slovenskega izseljenskega vprašanja. Naloga tega odseka je zaradi tega še posebno važna.

Želeti bi bilo, da se vsa slovenska inteligenca poprime dela v teh odsekih vsaj s približno takšno vnemo, kakor jo je razodevala pri reševanju abesinskih, španskih in finskih vprašanj. Tukaj pa gre vendar za eno naših lastnih velikih vprašanj, katerega rešitev bo bistveno soodločevala usodo vsega slovenskega naroda za dolga stoletja, da, mirno lahko rečemo: za vso budočnost.

Toda to je velika zmota, kajti Slovenija je med zadnjimi državnimi dobavitelji in je pri teh dobavah udeležena s celimi 7 odstotki. Zaradi popolnejše slike omenjamo, da je glavni dobavitelj Belgrad z Dunavsko banovino, ki krijeja 42 odstotkov vseh državnih potreb.

Iz povedanega je jasno razvidno, da je slovensko gospodarstvo pri današnjem centralističnem režimu ne samo neenakopravno, marveč daleč zapostavljeno in da je k državnim dobavam pripušeno komaj s tretjino tega, kar bi mu po njegovi moči dejansko šlo. Zaradi tega je tudi za slovensko gospodarstvo nujna potreba, da se državni posli decentralizirajo, ker bo s tem v veliki meri prešlo tudi odločanje o dobavah od države na banovino. Odstotek dobav se bo tedaj gotovo spremenil v korist slovenskega gospodarstva in ne narobe, kakor hočejo to dokazovati zagovorniki enotnosti.

Glede naših navedb samih pripominjamo, da niso vzete iz zraka in jih ne bo mogel nikdo odpraviti s cenanim odgovorom, da niso nikjer utemeljene. Kdor bi hotel to storiti, mu svetujemo, da naj se v tem pogledu prej nekoliko pozanima za razne statistike finančnega ministrstva. B.

Odloženi hegemonizem

Belgrajski vseučiliški docent in tajnik Srbskega kulturnega kluba dr. Slobodan Drašković je predaval, kakor posnemamo po »Obzoru«, v Bel-

boj, je moj oddelek, ki je najbolj delal z granatami in bajoneti, granate kot vojni plen veliko višje cenil, kakor zaplenjeno strelivo za puške. Oboje pa je bilo v korist našim lepim, lahko rečem naravnost čudežnim uspehom.

Kako je v radgonskih bojih padel junaške smrti pešec Govedič.

Takoj po krvavo potrebnem in imenitno uspelem Zeilhoferjevem alarmu in po prihodu moje straže na mostič med Urayevo in Kodoličovo hišo, kjer so sovražni oddelki, še preden smo prišli tja, tam stoječo našo nočno predstražo tako do konca pomandrali, da ni bilo tam ne živih in ne mrtvih, se spomnim radgonske slovenske orožniške postaje, ki se je nahajala v stranski ulici kakih 80 korakov od našega mostu. Ker nisem vedel, če je orožniška postaja, ki je bila zaradi bližajočega se sovražnega napada izpostavljena istim nevarnostim kakor naša vojaška posadka, alarmirana ali ne in pa da bi po potrebi službe prosto moštvo uvrstil v svoj oddelek, sklenem orožniško za vsak primer opozoriti na pretečo nevarnost. Zato vprašam svoje strelce, kdo izmed njih bi bil pripravljen skočiti do orožniške postaje, razbiti okno kar s puškinim kopitom ter zbuditi in alarmirati orožnike, zraven pa v dveh besedah povedati, kaj in kako. Ko Govedič to sliši, pravi: »Grem jaz«, nakar mu pritrdim. In že ga vidim, kako teče s puško v roki v ozko temno ulico.

Ko gledam za Govedičem, ki je v poltemi drvel proti orožnikom, navale veliko močnejše sovražne čete na mojo ravno in v snež postavljeno stražo; prigmeli so od spredaj in od strani. Naravno, da sem moral usmeriti vso pozornost na to, da odbijem sovražni napad. V hipu so začele pokati strojnice in puške okrog nas, boj se je začel z vso močjo, tako da mi ni bilo mogoče misliti na kakšno pomoč, ki bi jo bil Govedič morebiti potreboval.

(Dalje prihodnjic.)

Ošlak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v l. 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Ko se je zdnilo in smo prvi del naše radgonske zmage imeli za seboj, je bilo v belem snegu na nekaterih krajih prav dobro videti, kje ležijo tisti, ki so morali dati to, kar jim je bilo najljubše in sploh nenadomestljivo — svoja razmeroma še mlada življenja — za Radgono. Mrlič, ki je najbolj v oči padel iz Miklovič oddelkov, je ležal blizu radgonske splošne meščanske bolnišnice. Ležeč na hrbtu nekoliko postrani je držal svoj trdi, mrtvi in zmrzli, precej dolgi nogi dobesedno v zrak, in sicer desno nekoliko višje kakor levo. Pogled na tega — lahko bi rekel kakor na glavi v snegu stoječega mrliča, ki se je očitno ranjen skušal še dvigniti ali vsaj klikati na pomoč in je potem, ker ga ni nihče slišal, zaradi rane umrl in zmrznil, tako da sta se mu obe nogi strdili s položaju, v kakršnem jih je držal v svojem smrtnem boju — je njegovim preživelim sobojčnikom v zvezi s splošnim položajem na bojišču bil gotovo bolj v svari in obupen, kakor v spodbuden in navdušujoč zgled.

Od mrtvega pešca Govediča, ki je padel in je bil pri mojem oddelku, sem na samem kraju njegove junaške smrti, to je na stranski cesti, ki krene proti Muri, blizu glavne ceste in mostiča Uray-Kodolič, vzel tiho tovariško slovo. Junaško smrt našega četovodje Ajda, ki je ure in ure umiral v snegu pri radgonskem kolodvoru, popišem v posebnem poglavju.

Preskrba s strelivom mojega osamljenega oddelka v radgonskih bojih.

Bojovníkom iz fronte bo znano, da je za vojaške v bojih strelivo važnejše kakor hrana in voda. Kaj koristi vojaku zaužita ali rezervna jed

in pijača, če nima streliva, da bi se branil ali napadal, ko se pokaže potreba. Nič čudnega, če mi je misel, da mi bo zmanjkalo streliva, v prvih jutranjih spopadih v Radgoni, ko sem ugotovil, da sem odrezan od svojih, bila zelo mučna.

Takoj ko sem razorožil prve ujetnike, ki so imeli precejšnje število nabojev za puške in granat pri sebi in ko smo malo pozneje iz zavzetih pozicij pregnali nasprotnika, ki je pri svojem umiku za seboj tudi puščal puškine naboj, ročne granate in municijo za strojne puške, mi skrb za svinčenke ni delala nobenih preglavic več.

Moji vojaki so pa kljub temu streljali samo v potrebi po mojih navodilih, tako da smo s strelivom varčevali, kadar je to bilo v skladu z operacijami.

Ko smo dobili zopet stik z našimi četami v vojašnicah, od koder sem najprej zahteval strelivo in šele potem jedi in pijače, sem ugotovil, da bi nam zaloga streliva, ki smo ga še nosili s seboj, zadostovala, tudi če bi nadaljevali borbo, še ves dan.

Kar smo sovražniku streliva zaplenili, nam je bilo koristno, ker je bil sovražnik oborožen z enakimi puškami kakor mi. Puške avstro-ogrškega modela »Manlicher 1895«, izboljšane v letu 1899., so si tukaj štrlele nasproti, kakor so iz naših vojašnic na nasprotnika, iz nasprotne strani pa na naše vojašnice in na moj oddelek merile strojne puške avstro-ogrškega sistema »Schwarzlose«. Seveda so tudi ročne granate obeh taborov bile enega in istega izdelka. Mi smo napadalce odbijali z ofenzivnimi, oni so pa na nas metali ofenzivne in defenzivne, to se pravi ročne granate za napad in ročne granate za obrambo pri napadih, oboje takih, kot jih je imela avstro-ogrška armada. Vsaka taka po mojih ljudeh zaplenjena ročna granata nam je torej kot bivšim avstro-ogrskim vojakom bila znana in vedeli smo, kako jo je rabiti in kako učinkuje. Ker pešec ne more nositi velikega števila ročnih granat s se-

gradu o sedanjem položaju in nalogah Srbov. Zatehteval je, da se naredi naroden program, ki se bo izvajal, ko se konča vojna. Smisel njegovega predavanja pa je bil, da se zagotovi premoč in vodstvo srbstva v državi.

Mislimo, da ni treba posebej razlagati nujno povezanost obeh misli, ki smo ju podčrtali.

Samo nekaj velikosrbskih imenitnosti in tega govora naj še navedemo, da se bodo tudi slepcu

Drašković je med drugim postavil res izvirno trditev, da gre Srbom premoč nad Hrvati in Slovenci zaradi višje srbske kulture. Hrvaška kultura da se sploh giblje v ozkem krogu vsakdanjega dogajanja: rojstvo, poroka, smrt, žetev, naravne sile, veselje in žalost rednih poslov, pa tako naprej. Hrvatom da je pred vsemi za mirno in lagodno življenje, v kateri državi, to pa jim je vseeno. Nasprotno pa je Srbom država in svoboda nad vse, zato pa mislijo, da je vredno živeti samo tedaj, kadar narod sam uredi svojo usodo.

To je res logika, belgrajskega vseučiliškega docenta vredna. Če bi ta g. docent znal samo malo misliti, bi vendar ne govoril na isto sapo o srbskem vodstvu in o odporu Hrvatov zoper njega, pa o brezbrzičnosti Hrvatov do vsega drugega kakor do življenjskih lagodnosti. In če govori na isto samo o skrbem idealu svobode, ki je nad vsem, ki pa je po njegovih izvirnih dognanjih Hrvatom in seveda tudi Slovencem tuj, kako si razlaga v svoji docetovski pameti dejstvo, da niso hoteli ostati ne Hrvatje pod Madžari ne Slovenci pod Nemci, da ne eden ne drugi tudi ni hotel na primer pod Italijo, četudi bi imeli tam večjih in še več življenjskih lagodnosti? Morebiti se pa temu učenemu gospodu le oddaleč malo zdi, da gre pri vsej stvari za vse bolj varne zadeve, in da so Hrvatje in Slovenci najbolj zaradi tega nezadovoljni, ker nočejo, da bi jim jemala v ideal svobode zaverovana velikosrbska čaršija v svoji zamaknjenosti tako denar kakor narodne pravice, ker hočejo mogočnost, da razpolagajo sami s svojimi stvarnimi dobrinami. Očitno izvaja ta vzgojitelj srbskih študentov, ki si ne da svojega denarja in drugih dobrin jemati, svoboden idealist pa je, ki si daje pravico, da vse te stvari drugim

Brezozirna zahteva po srbskem hegemonizmu, to je torej zahteva nepolitičnega Srbskega kulturnega kluba. In če tolaži Srbe, da morajo počakati z njim do konca sedanjih vojnih in steto-političnih zapletljivost in homatij, tedaj vidimo, koliko je resnice v zagotavljanju, da so dobili Hrvatje del svojih pravic zaradi neke posebne bratovske sprevidnosti in pravicoljubja, ne pa ravno zaradi svetovno-političnih razmer — stvar, ki je bila, mimogrede povedano, na vse povrhu tudi uradno ugotovljena.

Zapomnimo si torej: Srbski kulturni klub nam obeta po končani vojni, ko se bo jugoslovenom spet zdelo, da n'iveč zunanje nevarnosti in da sme spet vladati njihna čaršija, nov hegemonizem, to se pravi vrnitev k centralizmu. Zato tudi delajo z vsemi močmi, da bi od sedanjega centralizma za te prihodnje čase čim več ohranili. Slovenci in Hrvatje pa imamo pravi ideal svobode, takega namreč, da hočemo biti mi sami svobodni, ne pa takega, da bi lahko kakim jugoslovenom z nami svobodno delali, kakor se njim zdi.

In še eno stvar si je treba zapomniti: Velikosrbi mislijo, da je sporazum samo za kritične čase. Ko ti minejo, naj se pa začne vse po starem, to se pravi, na mesto sporazuma naj stopi diktat.

S tem pa priznavajo, da jim za pravi sporazum sploh nikoli ni resno bilo. In s tem moramo računati tudi mi.

Podoba tega hegemonističnega predavanja bi pa ne bila popolna, če ne bi dostavili, da so srbski poslušalci predavatelju viharno pritrdjevali in ploskali, in da je še zmerom vodilcev med Slovenci, ki hočejo pri preurejanju države pomagati hegemonizmu na konja.

Priznanje pravice je žrtev

»Srpska riječ«, glasilo velikosrbsko usmerjenih Srbov v banovini Hrvaški, piše v uvodniku »Za boljše medsebojno razumevanje« med drugimi:

Dobiva se vtiske, kakor bi morali samo Srbi računati z državno skupnostjo in da je to mogoče ohraniti samo z enostranskim prijenjavanjem s srbske strani.

Je načrt in sestav v tako trdovratnem ponavljanju tako očitno neresničnih trditev. Nič drugega nočejo ne Slovenci ne Hrvatje kakor samo dejansko, in popolno enakopravnost, to se pravi, vsak jugoslovenski narod naj svoje stvari upravlja sam, za skupne stvari pa naj skrbimo vsi v enakem razmerju in enaki meri. Zato pa seveda nočejo, da bi en del moral žrtvovati za to skupnost več kakor drugi, že celo pa nočejo, da bi en del živel in bogatel na stroške drugih.

In ni stvari na svetu, ki bi jo bilo mogoče lažje pošteno in pravično urediti kakor to. Če pa seveda nekateri o teh zahtevah Slovencev in Hrvatov molče, če imajo celo priznanje enakopravnosti za enostransko prijenjavanje s srbske strani, torej našo pravico na svojo krivico, našo neenakopravnost pa za svojo pravico, tedaj seveda ne moremo reči drugega, kakor da je takim ljudem skrb za državno skupnost deveta briga. In zanimivo je pri vsem tem, da ne najde človek takega lista, ki bi svojim bralcem povedal, kaj Slovenci in Hrvatje res hočejo. Kaj ti s tem bi moral povedati in priznati tudi, da je govorjenje o ogražanem srbstvu ali celo o kakih srbskih žrtvah grda potvara resnice.

„Slovenska zemlja“

Po daljšem presledku je začela spet izhajati »Slovenska zemlja«, glasilo kmečko delavske politike, in sicer to pot kot tednik in v večjem obsegu. List je glasilo tako imenovanega kmečko-delavskega gibanja, ki ima v narodnem pogledu iste cilje, kakor jih ima Hrvaška kmečka stran-ka, ki jo vodi dr. Maček. Zato seveda pod centralistično Stojadinovićevo vladavino ni bil priljubljen. Uvodni sestavek izvaja program lista in gibanja: zahteva ljudsko vladavino, enakopravnost Slovencev v skupni državi s Hrvati in Srbi, sorazmeren življenjski obstoj za vse, ki pošteno delajo. Drugi sestavki se bavijo s posameznimi programatičnimi točkami gibanja in prikazujejo notranje- in zunanje-politični položaj. V posebnem sestavku se ukvarja list z načini našega političnega boja, pri čemer omenja, da tudi kmečko-delavskemu gibanju ni bilo prizanešeno z očitkom komunističnih priganjačev. Sicer pa, da se te stvari dotaknemo še mi: Taki politični načini niso nič novega — pri nas. Dokaz so aše nizke politično-nravstvene ravni in so najgrše naše hlapčevsko izročilo, denuncirati političnega nasprotnika in se tako prikupovati vsakokratnemu oblastniku. Tako so včasih denuncirali z ene strani, da so na nasprotni politični strani zgolj vseslovenski izdajalci, ki škiliijo v Moskvo ali Belgrad — kamor je pač v tistem času bila usmerjena jeza takratnih nemških gospodov. Talko so pozneje spet

denuncirali z drugi strani, da so na drugi strani zgolj izdajalci zedinjene domovine, v službi nekdanjih avstrijskih oblastnikov seveda. Nečedni nagib je bil pa v vsakem primeru, da si hlapec z vrtorepjem pridobi milost v očeh svojega gospoda in da se tako povzdigne za valpta svojemu narodu. Zmeraj pa je bila v tem denunciarstvu še povrh skrita — zavedno ali podzavedno — bojazn, da bi slovensko ljudstvo drugače sodilo, če bi imelo priložnost, da vidi razložno dejstva in nakane. In zmeraj je bilo zato to denunciranje izraz protiljudskega, nedemokratskega duha. Kajti zmeraj je klicalo nanj tujca za sodnika.

Mali zapiski

»Živela federativna Jugoslavija«

V Zagrebu so te dni predvajali film o prihodu kneza namestnika Pavla v Zagreb. Na koncu filma je predstavljen tudi podpredsednik vlade dr. Maček, ki govori o pomenu tega prihoda in spoznava in ki končuje svoj govor s klicem: »Živela federativna Jugoslavija!«

Kot dokaz za čudovito kratkotrajnost večnih jugoslovenskih resnic je vredno, da se spominjamo tega dogodka. Kajti že pred kratkim časom bi bil prišel v Glavnjačo, ki bi si bil upal tako zaklicati. Danes je pa načelo zvezne države uradni program jugoslovenske vlade, ki se bo izvršil tudi za Slovence, četudi morebiti spričo naših premišljujočih vodilcev in gospodarstvenikov s precejšnjo in za nas Slovence hudo drago zamudo.

Novo monumentalno železniško poslopje v Nišu

V Belgradu hite. Zdaj so ustanovili novo železniško ravnateljstvo v Nišu. Postavili bodo, kakor pravi uradno poročilo, monumentalno železniško stavbo v Nišu. Samo za nagrado arhitektom, ki se bodo udeleževali natečaja, je določen znesek 20 tisoč dinarjev.

Ljubljansko ravnateljstvo im askoraj sto let staro poslopje, ki je bilo samo tu pa tam in kadar je bila največja zadrega, nekoliko polkrpano. Pa vendar donša naše ravnateljstvo skoraj četrtino vseh dohodkov.

Nov dokaz, da je treba urediti popolno finančno samoupravo, to se pravi, prav v vseh stvareh.

Poljska posest pride pod nemško upravo

Nemški minister Göring je izdal naredbo, da se bodo javno upravljala vsa poljedelska in gozdna posestva in obrati v pridruženih vzhodnih pokrajinah, ki niso bile 1. septembra 1939 v lasti Nemcev. V ta namen imenuje minister za prihrano in poljedelstvo generalnega upravitelja. Dosedanji lastniki zgube pravico upravljati svojo zemljo in razpolagati z njo. Po preudarku generalnega upravitelja se lahko vpiše ta uprava v zemljiško knjigo ali v kak drugi javni register. Kdor skuša odtegniti kak del inventarja razpolaganju generalnega upravitelja, se kaznuje z zaporom in denarno kaznijo, v težkih primerih z ječo.

»Neue Züricher Zeitung« oznamuje to naredbo kot začetek razlastitve v velikanskem obsegu. Kajti po tej naredbi sme generalni upravitelj poljubno razpolagati z zemljišči in tudi prejšnje posestnike preganjati z njih. Samo prodati jih nima pravice. Vrednost tako razpoložljivega imetja gre v milijarde.

Urednik in izdajatelj: Vitko K. Musek. Ljubljana.

Janez Kocmur:

Brez naslova

(Nadaljevanje.)

»Šiba novo mašo poje«

Svoje dni je veljalo pravilo, da šiba novo mašo poje. Mislim, da je dal pesniško obliko temu pravilu škof Anton Martin Slomšek. No, kljub temu danes skoraj nima resnega zagovornika. Za svojo osebo sem prepričan, da ni šiba še nikogar poboljšala. Vsak dan dokazuje znova, da so strahovalne metode najslabše vzgojno sredstvo. Pričajo le o nesposobnosti tistega, ki se jih poslužuje.

Telesna kazen, v kakršni koli obliki, tudi odtegnitev ali poslabšanje hrane, je v stvari surovost, pravica močnejšega; ni pa vzgojno sredstvo, a najmanj nadomestilo za stvaren dokaz. Navadno vpliva ravno v nasprotni smeri, kakor si jo želi strahovalec; slepo strahovanje draži in razburja tudi sicer neprizadeto okolico.

Ne govorim o telesnem kaznovanju odraslih, dasi bi tudi to bilo zanimivo poglavje. Tako na primer se je v Angliji, »klasični deželi demokracije«, ohranila kazen pretepanja do današnjega dne. Lani jo je mislila vlada odpraviti, toda je umaknila zakonski predlog, ki je bil predložen spodnji zbornici. Zagovorniki mozaične zakonodaje v pomnoženi izdaji imajo torej svetel vzor.

V mladih letih sem slišal večkrat: Vajen je palice kakor berač uši ali mraza. In res bi lahko

navedel primere, ko se otrok ni več bal palice zaradi njenega pogostega uporabljanja. Saj postane zoprna še svatba, če se predolgo vleče.

Ponekod na Gorenjskem pravijo, da se je mogoče privaditi še peklu. O neki hiši gre glas, da sega začetek njene imovitosti v čase glasovitega Dimčaja, imenovanega »strah kranjske dežele«. Tedaj da so bili polovili več njegovih pomagačev in jih zaprli v Kranju. Tu da so izsiljevali iz njih priznanja z jezo, dajoč jim hudo zabeljene žgance, vode pa ne. Trdovratnejše so plašili tudi z vislicami in pekleniskimi mukami po smrti. Pa je prišla mati k zaprtemu sinu. »Za božjo voljo, ne vdaš se. Jože,« mu je prigovarjala rokovnjačka. »Strašno sem žejen, mati; ne bom zdržal.« je tarnal sin, namesto da bi jej odgriznil nos, kakor smo slišali v šoli v neki drugi povesti. »Potrpi, sin moj, boš že prestal; umreti te vendar ne bodo pustili,« ga je hrabrila mati. »Toda pekel, mati,« je stokal sin. »Kako bo šele tam, če sem že tukaj tako žejen!« »Nič ne maraj,« ga je pogumila ona. »Se ga boš že privadil; človek se vsega privadi, če hoče. Če boš povedal, kje imaš zaklad, ga bodo pobrali in reveži bomo: ti boš pa vseeno kaznovan.«

Govorica je resnična: če se je kdaj tudi zgodila in v taki obliki, pa ne vem. Saj se tista o odgriznem nosu tudi ni, pa so nam jo vendar pripovedovali kot najčistejšo resnico. V drugačnih in hujših oblikah pa se dogaja še dandanes; le da nastopajo v vlogi rokovnjaške matere in njenega sina drugi. In prav ti krošnjarijo s pravljico o odgriznem nosu.

Telesne kazni so postale proti koncu osemde-

setih let vsaj na II. mestni deški ljudski šoli v Ljubljani, na tako imenovanem Cojzovem grabnu, že zelo redke. Kaj je vplivalo na to, bi ne mogel reči natančno, dasi sem pozneje večkrat govoril z nekaterimi starejšimi učitelji, ki so pa bili zagovorniki »leskove masti«. Lastna opazovanja, domljena šele pozneje, mi ne dajejo dovoljno osnovo za zanesljivo sodbo. Na sploh je gotovo, da so se začeli uveljavljati novodobnejši nazori o vzgojnih metodah tudi pri mnogih starejših učiteljih.

Voditelj šole, Leopold Belar, ni ljubil palice, vsaj ne na stara leta, dasi je bil krepak in močan. Odklanjal jo je tudi njegov naslednik, Franc Rakatelj, še večji hrust. Oba pa sta dala, da so jo uporabljali drugi, kadar se jim je zdelo potrebno. Pod obema je bila palica v vseh razredih stalen predmet, kakor razpelo in cesarjeva podoba. Navadno je bila leskova; učitelji, ki so se je posluževali v izdatnejši meri, so imeli »fušpan«. Brez palice ni bil noben razred; kjer je ni bilo, jo je simbolično nadomeščala trstika za kaznanje na tabli.

Največ so jo rabili učitelji Leopold Arnič, Franc Kokač in Jože Cepuder. Vsi imenovani so klestenje spremljali s kričanjem, večkrat tako, da se je slišalo v druge razrede. Bilo je pa več groma kakor toče. Kokač je imel navado reči: »Sem, pošast frdamana! Ti bom že pokazal, cigan sakramenski; tako te bom, da bom počival nad teboj!« Glas je imel sonoren, predirljiv. Bil je živčen, da se je tresel od jeze; kadar ga je prijel, se ni pomiril do konca pouka.

(Nadaljevanje)